

NORSK ETNOLOGISK GRANSKING

Emnenr. 68

Fylke: Rogaland

Tilleggsspørsmål nr.

Herad: Torvastad

Emne: Død og begravelse.

Bygdelag: Karmøy

Oppskr. av: Margate Slaaland - Stange

Gard: Slaaland

(adresse): Torvastad, Karmøy.

G.nr. 13 Br.nr. 2

A. Merk av om oppskrifta er etter eiga røynsle.

B. Eller om den er etter andre heimelsmenn: (ta også med alder, heimstad, yrke):

Jon W. Slaaland f. 1863. Sofia Slaaland f. 1895 Følgefalk.
 Stine Slaaland f. 1873

SVAR

1-2. At tuo stk. tok i våre samstundes fri kvar si side tydde, feigd, "spåtde doaner" Likveins at kattula seth seg på kakul og utar Trethun tilkoods tydde at ein av disse var feig.

3. Nei

4. Har berre høyr det.

5. "Fegdalin" er kjent.

6. Helhunge er og kjent.

7. Har ikkje høyr det.

8. Nei, ikkje det me veit.

9. Har høyr at dei opna vindauge.

10. Ja.

11. Dersom du som skulde søg yrskete det, sende ein bok på presten. Som

2

regel vart han så kenta med hest og kjire. Teinhusa av dei ndomaste vor alltid inne, dersom den soande ikkje ynskte det omnoelis. Og fyrvegen vort sjukeromt og den sjuke vaska, pynta og fylga so godt det let seg gjera, med reine klede og senyklede. Skulde det vera nattverd vort eit lite bord sett attmed sengi, det vort dukka med kvit dukk og brennande lys i messingetakar.

Presten hadde samaria på seg.

Først hekk prestur på den sjuke og tala litt med han. So vort det singe eit eller fleire salmevers etter som den sjuke talde. Dei som vor inne song med. Etter ein stutt tale og nattverdsritualet, vort so nattverden gjeven til dei som ynskte det. Til slutt eit eller fleire salmevers, mykje domme. Bryt ut min sjel med takk og sig - Fyr prestur so vart kagod heimatt, fekk han mat og kaffi.

12. Dei ndomaste

13. Det vor forskjellig. Soleg einstede hadde gjerne skrivne opp teolies dei ynskte gaverferdi, kva mat dei skulde ha, kven som skulde verta besone o. a.

14. Han har flytt no. Ho er reist.

15. Tein spegl fyre omimonen.

16. Nei

17. Ja.

18. Bæc deler

19. Normaste nahoor vort varsla.

20. Ingen særskilt.

21. Har ikkje høiyet det

22. Dei hengde bakom s. b. fyre spegel
og vindariga, og stauer klokke.

23. Nokre timar som regel.

24. På eit bord, ein beuk eller ei dor.

25. Gjeldan

26. Me har ikkje brukt uttrykket:
leggja på liket, me har sagt og seggt
at liket er lagt fram, d. v. s. at liket er
flutt frå sengi til bordet-dori eller
kva det kan vera.

27. Ja

28. Gjeldan

29. Ja.

30. I gamle dagar - ~~der~~^{meir} enn femti år sidan
var det vanleg at ein person stigher sat vakt
ein person timar etter døden, og så fyrst
vart liket stult.

31. Einhvæn av nobokone. På kvar god
vor der som oftest eit par koner som
allid gjorde slikt.

32. Nei

33-36. Ja.

37. Har ikkje høgt det.

38. Kll liket. Sveipa har hjå oss
ei omno tyding. Sveipa liket er det
siste me gjer før me legg loket
på.

39. Likklos

40. Likkloket - sveipelaket - vor og er
det laknet liket legg på, og det ber vor
so atot at det rekk gjer den dode ein
ein brettet det opp frå kanten (sveipa)
leide på tvers og langs.

41. Det kunde.

42. Hekt i underkles og likskjorta.

43. Ja. Unge menn var ofte kledd i
brudgomsklær, og unge koner i brude-
stær. Same hadde likklærne lig-
gjande ferdige, andre sydde dei med
same.

44. Lin, lufft eller staut.

45. Nei

46. Bæne sokkos

47. Det var ettersom ein sjølv velde.
So seint som i 1914 hadde det at det vart
brukt kvit linn på eldre koner.

48. På unge koner eller gjenter hadde det
at det vart brukt myrtekrans.

49. Gjekk det me ut om.

50. Tidlegare hadde dei ikkje, men no
har det luge vore brukt blonder på
jenta og skjorta.

51. Kring 50 år sidan. Bestemor lei Sofia
Hesland syste likklest lei ein morbror sin
d. kring 1900.

52. No kjøper ein likklest av tøy. Det
var berre under siste krig at papir
vart brukt.

53. Me regjer likklest. Lakent kallar
me gjerne "sveijet", men det høyrer
saman med likklestene.
Likkleste som ein kjøper er: Skjorta, sokkar,
jenta, lakur og teppe.

54. Nei

55. Ja.

56. Nei

57. Nei

58. Tjanne hadde kista ståande ferdig, andre hadde emne liggjande. Jon W. Haaland fortel at stykkes hans, Tollek Hauksku, hadde kista si ferdig ståande, men so dögde ein bror hans fyrst og so fekk han kista, og Tollek laut orkuida seg uq. Tollek orkuide eller kiste til andre og. Ulls & det ikkje so mange år sidan at ein gamal mann frå Skotsund som flutte på gamleheimen hadde lekkista med seg så han flutte. "Kista kågde fuge og, liket" gjikk ether. "herusa dei.

59. Ja.

60. Det var trestapper i kista.

61. Lekkistene, eller emnen på garden.

62. Ja. Veit ikkje.

63. Så eg var lærn bruka dei kvite kister til lærn og tinge. Til eldre var det svarte, hadde dei bette ris var kistene eikemalte. Teiknistene var sjeldsynte.

64. Nei, men har høgt gjete det.

65. Høy eller hønsepon (spørre)

66. Pute var cynd av lin, lereft eller stant, og fylt med høy eller hønsepon

67. No kjøper ein kiste ein godige, og dei er kvite.

68. Den døde fekk ofte testament og- eller salmelok med seg i kista. Hadde den døde laustener vort og vort dei lagt i kista, dersom den døde ikkje ^(kiste) har dei i munn. Sjøme tok ringen av, andre hadde den med.

69. Har ikkje høgt at dei la barnet i kista, men var barnet og død, fekk mors det med seg i armbrøken.

70. Sjøme lider med litt granber og avklypte jostteplanter.

71. Nei

72. Nei, men den døde fekk gjerne nokre blomst i handi eller ved sida til seg. I. d. ein blom frå munn og ein frå kvart av beini.

73. Nei.

74. Ja, næraste skyldfolket og grannen vart berne for å vera med å leggja i kista, og med same var det so halde ein liten andekt. Dette var kalla kistekys. "He er berne for å vera med å leggja i kista."

75. Ja, ental kveldsmat, t. d. kaffi, brødmat, smør og ost.

77. Vindauga og spegel vort dekke med kvite lakur e.l., og so strosde dei gjeme litt granber på golvnet.

78. Med granber og granqvinnur.

79.-80. Har ikkje vore brukt her.

81. Ja, gravferdsdagen

82. Ja

83. Ein la ein duk yver ^{dukt} ansigt. Hakel la ein ikkje på fyrr det vor túrvandi, gjeme ikkje fyrr gravferdsdagen, dersom du dode ikkje "forandra" seg. Ein sveipte liket fyrr ein la láket på.

Vart dette gjort fyrr gravferdsdagen, motte allid norastu skyldfolk og grannar fram for á la velfor med den dode. Fyrr ein rá sveipte det, gjikk ein for ein fram, klappa den dode på ^{ansigt} og hender og sa gjeme "takk og velfor" e.l.

Túme gjorde og krossleikur yver ansigt og bygt. So sveipte dei og la láket på. Túme held og ein litur andakt mid same.

Dersom dei fyrr sveipte og la láket på gravferdsdagen, vart dette gjort nói alle vor komne, so alle som velde kúnde gá fram á beda "velfor". Nói det vor gjort fekk dei fyrrste matunilut.

89. Ein liten lindduk, kring $50 \times 50 \text{ cm}^2$

88. Svettebaduk.

86. Ja.

87. Me fekk ny kyrkjegard og nytt kapell kring 1900.

88. Kapellet vert sjeldan brukt. Det er berest berre det som det er liten pluss heime, eller smittsom sjukdom.

89. Ja

90. Ein skulde berre gjera det mest tøvande

91. Syngjetidi for eklemake var 1 år, for foreldre og alvkin kring 1/2 år.

92. Teir lærde ikkje gå på dans eller i store selskaps.

93. Dei vakne var alltid svartkledde ves ei gravfed. Gjenteborn millom skyefolket hadde gjerne svart forkled.

94. Nei, men eukja etter ein kondesjonert brukte gjerne hatt med "eukeloi".

95-96-97. Nei.

98. Nei. Gravfedi vort som regel kring ofte dagar etter dodsfall.

99. Begravelser

100. Helst i huset, men i godser eller sünns-
dag ute på landet.

101. Har høyst gjorte det. Men dei gjorde
det helst ikkje utan det var for eiikvæn
av dei noomaste.

102. Kjennes ikkje til det.

103. På eit lite bord ved hovudspjeldet.

104. Dei brukte alltid tus ljøs.

105. Ljosi vart berre fyre kista.

106. Mann for mann, kvinnua for kvinnua,
barn for barn. Farbror min, Tunde Hæland
f. 1859 d. 1938. fortelld at han sona barn (1867)
gjekk fyre kista til ein yngre bror sin med
tus brennande ljøs.

107. Til dei slokua

108. Nei, dei vart sette på hederbordet,
d. v. s. det bordet dei noomaste, presten
og songarane sat ved.

109. Ja, for lang tid attende

110. Vit ikkje nooko.

111. Fyrv mot kann hugsa

112. Har berre høyrst om det.

113. Tonen var langdregen og syggjelig.

114. Ja.

115. Det har alltid vore skikk, sossamt presten var ledig.

116. dersom presten ikkje künde koma, gjorde ein av dei eldste det.

117. Ja, sümlik.

Tennde forbror forheldt at i gravfodi til brot haus f. 1868 d. 1867. drakk dei uelfos-skáli i al.

118. Det var antan eir vin, al eller dram. —
— öl og vinen var heimelaga. —

Dei stod rúmst kista, halsa og drakk "uelfos".

119. Dei framande, f. d. gramane.

120. Ja.

121. No er det dei nromaste.

122. Med folenden.

123. Har ikkje høyrst det.

124. Ukjinst her.

125. Ja

126. Ja, her bytte dei herover.

127. Nei, ikkje sovist me neit.

128. Dei fylgde heil til kyrkjegarden. Avstandane er ikkje store her - lengste vegen er i høgti 6 km.

129. Alle som var, føre til det fylgde.

130. Dei har fylgt tilsiks med mennene.

131. Nei, det er ganskeit. Til store likfylgje - til gjensare var det. Men det var ikkje skilt fyrr, at andre enn dei som var herne i likferdi fylgde.

132. Drespartor har ikkje vore brukt sovist me neit.

133. Ja, gorden som låg til kyrkjevegen skrydde gjerne med hakka granlar der gorden vege motte hovusvegen.

134. Det er og her vore vander å heisa flagg^{på halv stang} gravferdstegen dei siste flunkår. Fyre 1905 var det få som hadde flagg og flaggstang.

135. Skylfolk, grannar og nener, og kjunde langs kyrkjevegen -

136. Nei

137. Fell uekt.

138. Ein flagg på halv stang heile dagen

139. Ja, bidlegere.

140. Nei

141. Fell vekk.

142. Nei.

143. Ja, det stykke ned for kyrkja er det ein glass som me lenge kallar "Likkvile". Her sette dei kista ned og bytte beraror.

144. Dei sette ho på vegen.

145. Det akkk

146. Helst mørk

147. Nei

148. So langsamt som mogleg.

149. Som nemnt feyr er vegane her so korte at det for det meste var berre denne eine hesten. Kjørsen kagde forane heien.

150. Tein av grammene

151. Ja

152. Nei, prestur og dei tuo songarane gjekk ^{fyre}.

153. Fell vekk her

154. Kjennd iktje til det.

155

156. Grammane, dei sette ho ned gravene.

157. Spa, bær, sissone kraker.

158. I dei sesle 50 år. kommunene

159. Dei som bytte ned "Likkvile", eller dei som tok ho av vogue.

160. Nei, dei balt den utanfor jostin.

161. Prestur fylgde som regel med frå syngjehuset

162. Nei

163. Same gongen

164. Ja

165. Nei

166. Ja.

167. Her har vor ^{fest} gravar solunge Jon W. Hasland og mor - Steina Hasland - kann hugse.

168. Har aldri høyrte det.
169. Dei gjorde grammaue det; åpne gravfjeldslogen.
170. Ja; men dei som hadde god råd leigde godet.
171. Nei, men har høyrte om det.
172. Vigseling
173. Ja
174. Blomar; anten heimanfra, eller dei tok blomane av heist.
175. Ein pyntet med krauser eller blommar tei store helger og elles.
176. Ja.
177. Uper godet.
178. Har ikkje høyrte det.
179. I ei kvi for seg sjölv
180. I andre graver, f. b. hjå skytsfolk
181. Som 180.
182. Begravelst
183. Dei kverne, helst av skytsfolket eller næraste granne. Var den dode eldre, var "bearen" eldre, var det ein ung, var kverna ung.
184. Nei
185. So skulle vera svartkladd.
186. Verdig, skilfarande,
187. Det börde seg ikkje å ha tei gravfjeld under open himmel. Var sjölvfolket ute i tønnet, laut dei alltid fylgja ho som had im i stova, og so sette alle seg. Deretter viste ho som had seg opp og sa fylgjande:
 "Eg skal helst faa kona og born eller hots og ha deg og ~~den~~ i begravelse ^(eller: fylgja til graven) torsdag hel 11, og itte på himete fra fjörkjigordur ja ingen bekostring". So sette ho seg att.

187. På ingen behestning" vart berre bruka dersom
skjefolket etter avlidne hadde råd til å kosta grav-
ferdi sjølv. Hadde dei ikkje det, vart "på ingen
behestning" uteleite, og so sa det seg sjølv at
dei gjerne ville ha sending.

Som oftest var det berre mann og kona som
vart besone, var det alle, sa dei: "på huset"
istaden for dokke.

188. Ja. Skilt kaffi og brødmel.

189. Nei

190. Som regel ein dag.

191. Tri eller fire, og dei som hadde
lang veg fekk ^{og} allid mat med same dei
kom, hjå same fekk alle smet etterkvart dei
kom. Det var kaffi og brødmel ved ein
bordende. Når so alle var komne, vart
alle sette til bords, ~~Da~~ var det brødmel,
smør forma i smørform, ost og kaffi. Same
hadde og sjokolade. Gjeme og lefse og
potetkake. Då eg var barn var det svært
på vollen å senda "terter" (kaker) istadenfor
kraus, og hadde dei så ferje svært mange,
hadde dei gjerne tertter tilklut. Tallepå
var det so andakt ^{lykkel}. Middag fekk dei
så alle var komne frå kyrkjegarden.

Dei som hadde god råd hadde først kjøtsodd,
hadde dei mindre god råd var det kjøt-
kaker og graut, rusingynsgraut, og dei
fatigaste hadde berre graut. Seinare
var det so kaffi og kaker. Det var
lefse, baller, kanelstenge, korbakstykke ^{terter} og
"synterkake". Synterkake er sukkerbrød baka
i runde former, der eine mindre er
den andre, so vart dei sette på ein
auvan som krausekake. Seinare

Ja kuller var det | so kveldsmat.
 Det var antan grant, eller lbe og
 brødsmat, ost, smør og rullekyllar (hiime-
 laga).

192. Her ikkje høgt noko om det.

193. Nei.

194. Ja. Matvarene kom dagen i
 fjerningen.

195. Gjævefalket var i gruppe, men dei
 som var att heime arbeide.

196. Dagen i fjerningen. Det var smør,
 mykje lefse, o. a.

197-198. Det var helst lemmi som gjekk
 med sendingsi, og dei fekk alltid
 eitkuart lile opp i handi, ei kalle,
 eit lefsestykke o. a.

199. Nei, men smøret var alltid forma
 i smørforn.

200. Kjenner ikkje til det.

201. Og kann ikkje hugsa at dei har
 brukt kveldsmat i gravferde, men dei
 andre matvare kann eg hugsa.

4 trediveari vart og matvarelet fyrr
 dei gjekk på kyrkjegarden sligge.
 Sjette burlast da i syggehuset bring
 hl/, og so var det antakt - liktall
 gjerne med brausepalegging - med ein
 gong. Etterat dei da kom frå kyr-
 kejegarden var det middag. Helst
 fersk kjøt og kjøtsupe, men ein og
 annan gong steik og deser. Og so
 1-2 beinad sliore kaffi og alle slag
 kjøtebaker - t. d. julebrød, kringler og fløytbaker.

202-203. Her har alltid vore lile og
 ikkje alkohol i gravferde. Lu dei

202. 203. Eg har spurt er det berre Jon W. Hoeland som kann hugse at der har vore ~~skjønne~~ skjønne. Den eine gongen var i grafbrødi etter slykfor hauss, Tolleik slækten. Då stod der eit lite bord rett innanfor dori med sukker, kram og glas, og so kunde dei ta som vilde. Den andre gongen truede han var etter farbror min d. 68. Den gongen var det ol.

204. Ja, kraus eller lerles (klaukkaker).

205. Kring 1880.

206. Hor hugses at dei hatt kraus til morner hennar d. 1882. Den var laga av (potteplante) melleborslyng, og pynta med blomar av potteplanter. ~~Teller~~ Teller laga dei krausar av granke, og pynta dei med papirblomar eller andre blomar.

207. Ja, etter fyrste verdenskrig.

208. Kista vert pynta med krausar i heimen. Er det lite krausar, tek gravstangen når han har kasta til gravi. Er der mykje kraus let han gjeme krausane på kista setja på. Det hender at einkvart av dei norimeste kaster kraus i gravi.

209. Krausane vert liggjande på gravstangen til dei er vossne. Tyrr hender det at ein og annan istaden for kraus sender ^{ubla} papphelt forma som kors, med skriftord og papir-rosar til pynt, og desse hengde dei opp i heimen.

210. No er det for det meste berre eit matmål. Det er smørbrød med alle slag pålegg, julebrød kringler, fløyte. kaker og kaffi. Aldri alkohol. Dette

far ein med same ein kjem frå
kyrkjegarden.

211. Katen og minnemotes har ein i
eit av ledhusi eller på ungdomshuset.

212. Ring hundararsskeftet.